

Kokaīnisti un morfinisti ārstu praksē Latvijā 20. gs. 20.–30. gados

Ieva Lībiete

Rīgas Stradiņa universitāte, Medicīnas vēstures institūts, Latvija

Ievads. Narkotiku, īpaši morfīna (izolēts 1804. gadā), lietošanas izplatību pasaulē sekmēja hipodermiskās šļirces ieviešana 1853. gadā. Arī Latvijā jau 19. gs. otrajā pusē morfija un kokaīna atkarīgie pacienti meklējuši ārstu palīdzību. Psihiatriskajā dziednīcā Rīgas pilsētas Sarkankalna slimnīcā laikposmā no slimnīcas dibināšanas (1862) līdz 1919. gadam ar morfija, kokaīna vai kombinētu atkarību ārstējušās 29 personas. Gandrīz puse pacientu nāca no aprindām, kas saistītas ar medicīnu. Pēc Pirmā pasaules kara morfijs un kokaīns kļuva vieglāk pieejams arī mazāk elitārām aprindām, līdz ar to arī ārstu praksē saskarties ar narkotiku lietotājiem nācās arvien biežāk.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis ir apzināt 20. gs. 20.–30. gadu kokaīna un morfīna atkarīgajām personām piedāvāto medicīnisko palīdzību, kā arī izvērtēt ārstu lomu gan narkotisko vielu lietošanas ierobežošanā, gan izplatīšanā. Izmantotie materiāli aptver 20. gs. 20.–30. gadu publikācijas periodiskajos izdevumos, statistiskas krājumus, likumu krājumus un Latvijas Valsts vēstures arhīva materiālus. Pētījumā izmantota vēsturiski ģenētiskā un vēsturiski salīdzinošā metode.

Rezultāti. Pēc Pirmā pasaules kara Latvijas publikajā telpā arvien biežāk parādījās ziņas par morfinistu un kokaīnistu skaita pieaugumu un narkomānijas sociālajiem un medicīniskajiem ļaunumiem. Narkotiku lietotāju sociālā struktūra bija mainījusies – vairs tikai ap 10% narkomānu nāca no aprindām, kas saistītas ar medicīnu, nelielai daļai morfinistu bija jatrogēni izraisīta atkarība, bet lielākā daļa atkarīgo personu bija gados jauni cilvēki, rīdnieki, kas narkotikas sākuši lietot, lai apreibinātos. Līdz ārsta praksei gan nonāca vien neliela daļa atkarīgo pacientu – vai nu ārstēšanas meklējumos, vai, lai iegūtu narkotiskās vielas “legālā” ceļā (vairums narkomānu gan izmantoja narkotiku nelegālos izplatītājus). Latvijā tikai 1935. gadā tika pieņemtas likuma normas saistībā ar maksimālo narkotiku daudzumu un koncentrāciju, ko var izrakstīt vienā receptē, kas apgrūtināja “legālo” narkotiku iegūšanas veidu. Kopumā ārstēto narkomānu skaits bija salīdzinoši neliels, jo atkarīgo pacientu ārstēšanās bija tikai brīvprātīga – narkomānija netika pieskaitīta klasiskām garīgām saslimšanām, kuru gadījumos civillikums varēja paredzēt aizgādniecības iecelšanu un pacientu ārstēšanu pēc tuvinieku lūguma. Psihiatriskajās slimnīcās stacionēto narkomānu skaits tomēr palēnām pieauga, maksimumu sasniedzot 1930. gadā, kad 57 stacionēšanas gadījumos iestāšanās iemesls bija narkotisko vielu atkarība, galvenokārt morfinisms vai kombinēta atkarība. Kokaīna lietotāji parasti palīdzību stacionārā nemeklēja, bet nelielā skaitā bija ārstu apmeklējuši ambulatori Rīgas pilsētas dzērāju labošanas punktā. Narkomāniem vispirms tika rekomendēta ārstēšanās iespējami slēgta tipa stacionārā, taču, lai risinātu “nelabojamo” narkomānu aprūpes jautājumu, 20. gs. 30. gados tika izstrādāts projekts par speciāla darba nama izveidi. Tomēr priekšlikums tika noraidīts – narkotiku pirkšana, lietošana un glabāšana tobrīd Latvijā nebija krimināls pārkāpums, tāpēc piespiedu ārstēšanu vai izolēšanu likums neatļāva. Krimināli sodāma bija vien narkotisko vielu nelegāla pārdošana.

Secinājumi. 20. gs. 20.–30. gados narkomānija tika definēta kā slimība, tāpēc daļa narkomānu nonāca mediķu redzeslokā. Ārstu loma narkomānijas ierobežošanā bija divdabīga. No vienas puses, pacientiem tika piedāvātas stacionāras un ambulatoras ārstēšanās iespējas, bet, no otras puses, nepieņemamas medicīnisko narkotiku izrakstīšanas kontroles dēļ ārstu prakses, kaut ne dominējoši, tomēr zināmā mērā varēja kļūt par narkotiku “legālas” izplatīšanas punktiem.